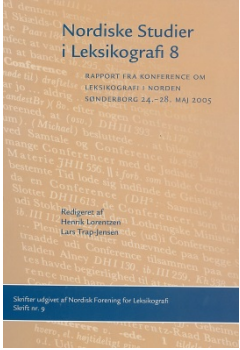

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Ordbogseksterne henvisninger – fra belæg til funktioner	
Forfatter:	Patrick Leroyer	
Kilde:	Nordiska Studier i Leksikografi 8, 2006, s. 239-252 Rapport från Konferens om lexikografi i Norden, Göteborg 27.-29. maj 1999	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ordbogseksterne henvisninger – fra belæg til funktioner

External References in Dictionaries – From Attestation to Functions. While there has been a lot of metalexicographical interest in the use of internal cross references in dictionaries, the use of references to texts and sources outside the dictionary has been largely ignored. The purpose of this article is threefold: Firstly to examine the general practice of external references in printed and Internet dictionaries; secondly to develop the necessary theoretical principles, and finally to establish a set of guidelines for best practice. It is argued that external references should always be made according to the planned dictionary functions in order to provide problem-solving dictionary solutions to specific user problems in either communication or knowledge related user situations. The proposition defended here is that the selected external references should follow the same functional orientation as the dictionary articles from which they are derived.

1. Indledning: Se kilden – ja, men hvorfor?

Ønsker man at vurdere nytteværdien af den leksikografiske praksis, som er kendt under termen ‘ordbogsekstern henvisning’ eller ‘kildehenvisning’, er der ikke megen hjælp at hente i Nordisk Leksikografisk Ordbok (NLO). Ordbogsfunktioner forbigås i tavshed. Definitionen forklarer ikke, hvordan henvisningerne skal hjælpe brugerne, men fokuserer på omdirigeringen af opslaget:

ordbogsekstern henvisning

henvisning som leder brugeren fra et sted i ordboken til et sted udenfor ordboken – Med dette menes en henvisning til en annen ordbok, en håndbok etc., f.eks. i en juridisk ordbok en henvisning til en bestemt lovsamling.

↔ ordboksintern henvisning; →henvisningsstruktur

Eksempel 1. *Artiklen ‘ordbogsekstern henvisning’ i NLO*

Et andet problem rejses af definitionen af de beslægtede ‘kildehenvisninger’, hvor der synes at være tale om ‘kildeangivelser’ frem for egentlige henvisninger. Mange af disse kildehenvisninger antager dog karakter af ordbogseksterne henvisninger, for så vidt oplysningerne om kilden klart er identificerede, eller for så vidt ordbogsfatteren direkte opfordrer brugeren til at slå op i disse kilder. Kildeangivelserne kan derved også betragtes som potentielle ordbogseksterne henvisninger og vil blive behandlet på lige fod med disse.

kildehenvisning

angivelse av den teksten og det tekststedet som et autentisk eksempel er hentet fra

Eksempel 2. *Uddrag af artiklen ‘kildehenvisning’ i NLO*

Ovennævnte definitioner rejser en række metaleksikografiske problemer. Det første problem er at forklare, hvorfor brugeren skal ledes til et sted uden for ordbogen, og at gøre rede for, hvornår der er god mening i at gøre det. Det andet problem ligger i grænsedragningen mellem ordbogsintern og ordbogsekstern. Online ordbøger, der benytter sig af aktive links, udviser disse grænser og skaber metaleksikografisk tvivl (jf. Laursen & Duvå 2003). Vi vil fokusere på ordbogsfunktionerne. De funktioner, som de ordbogseksterne henvisninger er eksponenter for, forudsætter:

1. at der er et udvidet leksikografisk informationsbehov til stede;
2. at den leksikografiske information er relevant;
3. at ordbogsfunktionerne opfyldes på trods af de leksikografiske omkostninger, der er forbundet med omdirigeringsprocessen.

2. Funktionelle præmisser

2.1. *Tre argumenter for etablering af henvisningsløsninger*

Plads, tid samt funktionel fleksibilitet udgør de tre argumenter, der retfærdiggør leksikografens etablering af kildehenvisninger som leksikografisk løsning. Plads, fordi der ved henvisninger til kilder kan etableres komprimerede løsninger, der åbner tilsvarende op for spalteplass og inddragelse af et større antal datatyper andre steder i papirordbogen. Tid, fordi udarbejdelse af meget specifikke, kommunikations- og vidensorienterede løsninger er en tidskrævende opgave, der vil gå ud over den samlede tid, der anvendes til udarbejdelse af de øvrige løsninger alle andre steder i ordbogen. Funktionel fleksibilitet, fordi leksikografen kan etablere niveauopdelte løsninger, der tilfredsstiller den intenderede, heterogene brugergruppes behov. Forudsat leksikografen har tænkt dem rigtigt ind i henhold til ordbogskonceptet, antager ordbogseksterne kildehenvisninger karakter af polyvalente ordbogsløsninger.

2.2. *Leksikografisk ekspansion*

De ordbogseksterne henvisninger er både implicitte og eksplicitte henvisninger, der har til formål at lede brugeren ud af ordbogen og hen til eksterne kilder, som brugeren ifølge leksikografen med fordel kan vælge at slå op i, såfremt leksikografen med rette må formode, at et sådant opslag vil være medvirkende til at frembringe en bedre løsning på det leksikografiske problem, der oprindeligt lå til grund for opslaget, og i det omfang den leksikografiske løsning, som er sikret via kerneangivelserne i ordbogsartiklen, måtte forekomme at være utilstrækkelig eller mangelfuld i den fastlagte brugersituation. Henvisningen er udtryk for en komprimeret leksikografisk løsning, der først falder sammen med den samlede ordbogsfunktion i det øjeblik, der ved opslag i kilden opnås en leksikografisk ekspansion.

2.3. Todelte ordbogsfunktioner

Kildehenvisningerne er den leksikografiske signalering af et ordbogsinternt løsningsunderskud, som det i bestemte brugersituationer anbefales brugeren at søge dækket ved sikring af eksternt adgang til udvalgte, ikke-ordbogsdeterminerede datatyper, der i sammenhæng med kerneangivelser i udgangsartiklen opbygger en sammenhængende leksikografisk løsning. De ordbogseksterne henvisninger er en to-trins løsning, hvor det funktionelle afsæt sker fra selve kerneangivelsen. Den samlede funktion etableres først i det øjeblik, brugeren vælger at følge ordbogens anvisning.

2.4. Behovet for en leksikografisk cost-benefit-analyse

Brugerens søgning på – og udnyttelse af – de eksterne kilder er forbundet med højere leksikografiske informationsomkostninger, som ifølge Nielsen og Mourier 2005 omfatter både søge- og forståelsesomkostninger. Kilderne kan være svære at finde og svære at forstå, specielt på baggrund af den ordbogsartikel, der henvises fra. Anvendelsen af kildehenvisningerne som leksikografisk løsning bør derfor nøje afvejes, da det leksikografiske udbytte bør overstige de leksikografiske informationsomkostninger, der fordeles sig mellem søgeomkostninger – vanskeliggørelse af søgeprocessen pga. forskellige dataformater – og forståelsesomkostninger – højere krav til forståelsen af det udvidede leksikografiske informationsbehov og af den leksikografiske relevans.

3. Leksikografisk informationsbehov og leksikografisk relevans

Sikringen af ordbogsfunktionerne i forbindelse med kildehenvisningsløsningerne inddrager to leksikografiske parametre:

- a. **Udvidet leksikografisk informationsbehov:** et behov, der på forhånd er blevet identificeret og registreret af leksikografen ud fra en brugerprofilanalyse og ud fra en begrundet viden om, at den udvidede løsning, som kildehenvisningen er udtryk for, bedst passer til den pågældende brugersituation og til det pågældende brugerproblem i betragtning af ordbogens koncept.
- b. **Leksikografisk relevans:** Relevansen af informationen for den intendede brugergruppe sikres ved tilvejebringelse af en kildehenvisningsløsning, der funktionelt bygger på en homogen indbyrdes relation mellem de relaterede datatyper.

I det følgende skal fire ordbøger konfronteres med ovenstående principper.

3.1. Den Danske Ordbog (DDO)

DDO inddrager talrige kildehenvisninger, der har karakter af korpusbelæg, men savner klare ordbogsfunktioner. Bergenholtz & Vrang 2005 anfører, at inddragelsen

af kilderne er et udslag af den filologiske tradition. Forklaringen kunne dog også være, at ordbogen er udarbejdet på grundlag af et korpus, og at redaktionen derfor må have følt behov for at skabe respekt om ordbogens empiriske grundlag. Mere præcist anføres det i præsentationen af ordbogen på DSL's hjemmeside (www.dsl.dk/ddo_indhold.html), at "Ordbogen viser desuden typiske eksempler på opslagsordenes anvendelse, og ordenes brug og betydning illustreres ved autentiske citater fra aviser, romaner, tv-udsendelser m.m." Kigger vi på et tilfældigt udvalgt eksempel ud fra ordbogsbrugerens synsvinkel, er det svært at få øje på egentlige ordbogsfunktioner. Det leksikografiske informationsbehov mangler. Ved lemmaet 'brun' finder brugerne en række henvisninger, som er vanskeligt gennemskuelige. Her er behovet for kildeinformationen tilsyneladende meget stort. Er 'brun' et ord, der har specielle litterære kvaliteter? Næppe. Henvisningerne har til formål at attestere, at man må godt sige og skrive, at man kan have 'brune øjne', eje en 'brun hest', bryste sig af 'brune lår og brune ben', gå med en 'jakke i brunt', være 'brun og lækker' og bruge 'brun som eyeliner', fordi nogle journalister og forfattere har sprogliggjort samme eksistentielle erkendelser.

brun adj.

-t, -e; -ere, -est; (...)

af en (mørk) farve som fx chokolade, kaffe og kakao • farven opstår ved blanding af gul, rød og sort □ ~ sovs, ~ konvolut, *brune pletter*, *brune øjne*, *brune krøller*, *brune nuancer*, ~ frakke, *brune sko* □ *Begge mændene var høje og mørke, med brune øjne og et smil som Cary Grant* SøndBT89, *En lille brun hest rejser sig og begynder at græsse* MeMads92 • med hud der er farvet lys brun pga. pigmentdannelse efter at have været udsat for sol el. anden ultraviolet stråling; SYN solbrændt; ANT bleg, hvid a □ *brune lår*, *brune arme*, ~ ryg, *brune ben* □ *Om sommeren cykler hun rundt i kornblå kjole og har brune ben* BerlT90, *Lotte var i bikini, brun og lækker* ErAmdr87b • (som sb.) brun farve; noget som er brunt □ *Settet har en streng klassisk jakke i brunt til en superkort, knaldrød silkenederdel* BT91, *Som eyeliner bruger jeg brun* FrbergBl91

Eksempel 3. *Artiklen 'brun' i DDO*

Der er her tale om autentiske citater, der illustrerer og attesterer sprogbrugen i modsætning til de konstruerede sætningseksempler, som mange leksikografer vægrer sig ved at bruge. Kildehenvisningerne virker her som metaleksikografiske indikatorer, der skal certificere belæg. Set ud fra ordbogsbrugerens krav til ordbogens pålidelighed kan certificering i princippet forsvares, men kun i princippet. Problemet er, at denne certificering ikke behøver at blive ekspliciteret. Brugeren har ikke praktisk mulighed for at tjekke de angivne sætningseksempler i deres rette kildeomgivelser. En informationssøgning i Søndags BT89 vil kræve uforholdsmæssig mange ressourcer i forhold til det ringe udbytte. Idet redaktionen i ordbogens forord oplyser brugerne om, at samtlige citater er hentet fra et dansk korpus, inklusive en

kort præsentation af principperne for dette korpus, kunne man have nøjedes med at præcisere, at der derved implicit var sikret belæg for autenticiteten af sprogbrugen i de bragte citater. Derved havde man sparet værdifuld angivelsesplads og undgået at belaste artikelstrukturen unødigt. Kostbar leksikografisk tid ville man også have sparet, idet inddragelse af autentiske eksempler også volder mange leksikografiske problemer, der gør det til en leksikografisk tidsrøver (jf. Lorentzen 2001).

3.2. Regnskabsordbogen på papir – dansk-engelsk – hjælp til at skaffe sig viden

Dansk-engelsk Regnskabsordbog (RO) har til formål at hjælpe den intenderede brugergruppe med de specifikke problemer, som danske og engelske regnskabstekster afføder, og har logisk nok fastlagt følgende kommunikationsorienterede funktioner: oversættelse dansk > engelsk samt produktion, korrektur og reception på begge sprog. Brugergruppen omfatter danske eksperter (revisorer), semiekspertter (oversættere, sprog- og økonomistuderende), som udgør den primære målgruppe samt lægfolk (læsere af regnskabstekster). Desuden er der i konceptet, ud over den nødvendige baggrundsviden, der i forvejen formidles via definitionerne, indbygget en række udvidede vidensorienterede funktioner efter princippet “hjælp til at skaffe sig viden” (RO:16), hvor det oplyses, at den bedste hjælp til at løse disse udvidede vidensorienterede problemer fås ved at gå til kilderne. Der henvises i nedenstående artikel under lemmaet ‘hensat forpligtelse’ til et bilag i årsregnskabsloven, til online-udgaven af ordbogen samt til et bestemt afsnit i regnskabsvejledning 17.

hensat forpligtelse

En hensat forpligtelse er en forpligtelse, der er uvis med hensyn til størrelse eller forfaldstid, og som vedrører regnskabsåret eller tidligere regnskabsår.

provision

▲ *andre hensatte forpligtelser* other provisions ▲ *årets forbrugte hensatte forpligtelser* provisions used during the year ▲ *hensatte forpligtelser til omstrukturering* provisions for restructuring costs ▲ *indregne en hensat forpligtelse* recognise a provision ▲ *måle en hensat forpligtelse* measure a provision ▲ *regulere en allerede indregnet forpligtelse* adjust a provision already recognised ▲ *tilbageføre hensatte forpligtelser* reverse a provision
KILDE årsregnskabsloven bilag 1. C nr. 7 (www.regnskabsordbogen.dk), Regnskabsvejledning 17, afsnit 5 => hensættelse

Eksempel 4. Artiklen ‘hensat forpligtelse’ i RO

Et kontrolopslag i loven på hjemmesiden ‘retsinfo’ (<http://www.retsinfo.dk>) afslører, at definitionen netop er kopieret fra lovens bilag 1. Det må formodes, at der er tale om en kildeangivelse, der alene skal gøre brugeren opmærksom på, at ordbogsdefinitionen er lig med den officielle definition. Derved løser kildehenvisningen ikke noget udvidet vidensorienteret problem, mens det i denne forbindelse er uvist, hvorfor man ikke har valgt at henvise til lovens § 47, der netop bringer

yderligere, relevante oplysninger om emnet. Den interesserede bruger kan dog også skaffe sig viden om de hensatte forpligtelser ved at læse den bestemte vejledning om emnet, som er udarbejdet af den danske forening af statsautoriserede revisorer (FSR). Har brugeren ikke vejledningen stående på sin hylde, skal brugeren først slå op i kildefortegnelsen på side 17 for at finde frem til de bibliografiske oplysninger om denne publikation. Her kunne man have valgt at henviser til danske online kommentarer til regnskabsvejledningerne, der udgives af internationale revisionsfirmaer. Ordbogen indeholder dog en række kildehenvisninger til de internationale regnskabsstandarder (IAS), der bringer relevante oplysninger til de brugere, der måtte have behov for mere viden i forbindelse med den faglige sikring af de engelske tekster, som de skal oversætte eller producere. Samlet set benytter RO sig af en række funktionsbestemte kildehenvisninger, hvor den specifikke kombination af kommunikations- og vidensorienterede funktioner kan være ganske nyttig i givne brugersituationer, mens andre henvisninger, der udelukkende fungerer som identificerende kildeangivelser, savner et klart leksikografisk løsningspotentiale. Det overordnede problem er dog, at der ikke skelnes mellem de forskellige henvisningstyper, og at brugeren derfor kan ledes hen til kilder, der hverken opfylder et reelt udvidet leksikografisk behov eller bringer relevante oplysninger til løsning af brugerproblemet.

3.3. *Juridisk ordbog fransk-dansk (JOFD)*

Denne ordbog – som i øvrigt er anmeldt i Leroyer & Rasmussen 2004 – rummer talrige kildehenvisninger til franske og danske retskilder og til EU-kilder med mere. Ordbogens primære funktioner er oversættelse L2 > L1, mens de sekundære funktioner er reception L2 > L1 af franske juridiske tekster. Den intenderede brugergruppe omfatter danske jurister og danske oversættere. Nedenstående henvisninger ved lemmaet ‘attestation’, hvor der henvises til den franske retsplejelov og til EU-konkurrenceret, er repræsentative for ordbogens henvisningspraksis, der mere har karakter af belægssikring end gennemtænkte funktioner:

attestation *f* 1. attest, erklæring; 2. (*retspl*) skriftlig vidneerklæring (jf. NCPC art. 200 ff.)
 ~ **négative** (*EU-konk.r*) negativattest (attest fra Kommissionen, hvorved denne fastslår, at der ikke findes at være anledning til at skride ind over for en aftale, samordnet praksis el.lign., jf. art. 2 i forordning nr. 17/62)
 ~ **sur l'honneur** erklæring på tro og love

Eksempel 5. *Artiklen ‘attestation’ i JOFD*

Som der ovenfor er blevet argumenteret for, bør kildehenvisningerne implementeres i henhold til ordbogskonceptet. På denne baggrund er det vanskeligt at finde frem til brugersituationer, hvori kildernes nytteværdi vil tilgodese de intenderede brugergruppers behov og løse deres problemer. For brugergruppen danske jurister er

henvisningen til den franske retskilde næppe relevant med henblik på reception af franske tekster. Hypotetisk set vil henvisningen være nyttig for de få danske jurister, der er rigtig gode til fransk, og som måtte ønske at tilegne sig mere viden. At tjekke anvendelsen af opslagsordet som foreslået af ordbogsforfatterne er ligeledes en fagsproglig vidensorienteret problemløsning, som ikke kan være relevant for danske jurister. Det er også vanskeligt at bestemme nytteværdien af henvisningen til den danske version af EU-forordningen, da der ved EU-tekster er tale om fuldkomne paralleltekster, der fjerner receptionsproblematikken. For brugergruppen danske oversættere, der måtte have problemer i oversættelsens receptionsfase, er kildehenvisningen til retsplejeloven heller ikke relevant, da receptionsproblemerne kun kommer på tale, for så vidt de berører valget af den rette ækvivalent, og det er ikke tilfældet her. Også her er funktionerne vidensorienterede, idet der henvises til paragraffer, hvor oversætteren vil kunne finde yderligere baggrundsviden i form af franske definitioner og/eller forklaringer til opslagsordet. Oversætterne har især behov for henvisninger til kilder, der bringer oversættelsesløsninger eller illustrerer oversættelsesproblemstillinger, men netop disse mangler.

Samlet set er JOFD's kildehenvisninger udtryk for vidensorienterede funktioner, som ikke er medregnet i ordbogskonceptet. Kombinationen af kommunikationsorienterede og vidensorienterede funktioner peger til gengæld i retningen af et lærerkoncept for studerende, en ordbog, der i forbindelse med undervisning i juridisk oversættelse vil kunne bruges til at tilegne sig viden om faget. Denne funktionelle kombination er dog heller ikke fastlagt i ordbogskonceptet. Man kunne dog have selekteret og opbygget kildehenvisninger, der understøtter ordbogens primære oversættelsesfunktioner. Fx kan oversættelsen til dansk af den komplekse juridiske præposition *sans préjudice de* volde mange vanskeligheder, idet kun den rette kontekst kan hjælpe til at afgøre, hvordan den rette betydning skal udtrykkes på dansk. Angivelse af kontekstuelle oversættelsesløsninger vil dog være pladskrævende, og en henvisning til et korpus af udvalgte parallelcitater vil være en langt bedre løsning på problemet. Citaterne kunne nemt integreres i den tekstbase, som ordbogen i sin cd-rom-udgave er understyret med.

préjudice

[...]

sans ~ de (*lovtekn*) jf. dog (hvis i slutningen af sætningen), med forbehold af (hvis i starten af sætning), uden at det dog berører/for så vidt andet ikke er bestemt i • ex: *sans ~ des dispositions de l'article sus-mentionné* med forbehold af ovennævnte artikel • *se også *réserve*
→ se flere oversættelseseksempler på CD

Eksempel 6. *Ændringsforslag til artiklen 'préjudice' i JOFD*

3.4. Regnskabsordbogen på internettet – Dansk-dansk og Dansk-engelsk

Her skal behandles et repræsentativt eksempel på denne online-ordbogs henvis-

ningspraksis under lemmaet ‘skat af årets egenkapitalbevægelser’. Ligesom i papirudgaven af ordbogen henvises der til regnskabsvejledningerne, dog ikke i form af et aktivt link. Kildehenvisningen er af samme art som henvisningerne i papirordbogen. Problemet er, at denne type kildehenvisning henvender sig til eksperterne, der er aktive brugere af vejledningerne i deres arbejde, men som egentlig ikke har et udvidet leksikografisk behov ved dette opslag, fordi det leksikografiske problem mangler (informationen i kilderne er relevant, men brugerne har og kender den i forvejen). Oversætterne til gengæld, der vil opleve et udvidet behov for en vidensorienteret kildehenvisningsløsning under deres arbejde, vil ikke kunne finde hjælp i den dansk-engelske online-version, da denne, i modsætning til den danske version, har fravalgt links til *www*-kilder som leksikografisk løsning.

skat af årets egenkapitalbevægelser

< ingen ubestemt artikel; skatten af årets egenkapitalbevægelser, ingen pluralis >

betydning

Skat af årets egenkapitalbevægelser er den andel af årets skat, der vedrører posteringer direkte på egenkapitalen.

eksempler

Skat af årets egenkapitalbevægelser posteres direkte på egenkapitalen.

se også

skat af årets resultat

kilde

Regnskabsvejledning 14, afsnit 7

Eksempel 7. Artiklen ‘skat af årets egenkapitalbevægelser’ i *RO online, Dansk-dansk*

Samlet set er kildehenvisningerne i *RO dansk-dansk online* udtryk for leksikografiske ekspertløsninger til udvidede, vidensorienterede problemer, der kan opstå ved behov for opdatering af viden relateret til danske regnskabstermer. For semiekspertterne antager kildehenvisningerne snarere karakter af rene kildeangivelser, der bringer metainformationer om ordbogens dataangivelser i form af specifikke dataidentifikations- og certificeringsoplysninger. Hverken på dansk eller mellem dansk og engelsk tilbyder *RO online* til gengæld hjælp i form af kildehenvisningsløsninger, der skal opfylde de kommunikationsorienterede funktioner, selvom hjælpen til tekstproblemerne ligger centralt i ordbogskonceptet. Man må derfor undre sig over, hvorfor der fra papirudgaven af regnskabsordbogen *Dansk-engelsk*, hvor teksthjælpen netop er i centrum af de fastlagte ordbogsfunktioner, henvises til *www.regnskabsordbogen.dk*, der i sin danske version netop savner disse tværproglige, kommunikationsorienterede funktioner. Problemet ligger med andre ord ikke så meget i fastlæggelsen af kildehenvisningernes funktionsorientering som i deres funktionelle relation til ordbogens koncept, først og fremmest ordbogens primære, intenderede målgruppe og ordbogens primære funktioner.

4. Fire typer løsninger

Vi er nu i stand til at kortlægge kildehenvisningsløsningernes indbyrdes, funktionelle relationer, idet vi vil skelne mellem 4 typer løsninger:

4.1. Funktionsmaksimerede 1&2 – *viden/viden & kommunikation/kommunikation*

Ved de funktionsmaksimerede kildehenvisningsløsninger (**Fmaks.**) har vi den situation, hvor ordbogsartiklens angivelsesfunktion er af samme art som kildeangivelsesfunktionen. Den samlede ordbogsfunktion sikres ved sammenlægning af de to funktioner. Kombinerer vi ordbogens kommunikation, dvs. fastlæggelsen af funktionen, og handlingsforløbet (jf. Bergenholtz 2005), dvs. det kombinerede opslag i ordbogen og opslag ved kilden, har vi ved vidensorienterede ordbogsfunktioner en sammenhængende relation, som er lineær. Omdirigeringen integreres i det funktionelle handlingsforløb. Ved sammenlægning af den primære vidensfunktion i angivelsen og den associerede vidensfunktion i kilden opbygges en sammenhængende vidensorienteret ordbogsfunktion. Samme relationer har vi ved kommunikationsorienterede kildeløsninger. Omdirigeringen integreres ligeledes i handlingsforløbet. Ved sammenlægning af den primære kommunikationsorienterede funktion i angivelsen og den associerede kommunikationsorienterede funktion i kilden opbygges ligeledes en sammenhængende kommunikationsorienteret ordbogsfunktion. I begge tilfælde er de funktionsmaksimerede kildeløsninger kendetegnet ved leksikografens kortlægning af et udvidet leksikografisk informationsbehov, der af leksikografen søges løst ved kombination af interne ordbogsdata (iD^1) og associerede, eksterne kildedata af samme type (eD^1). Det kombinerede opslag opfylder det udvidede leksikografiske informationsbehov ($+LiB$) og bringer samtidig relevante leksikografiske informationer ($+LR$), idet den samlede funktion (**F**) etableres ved sammenlægning af hovedfunktionen HF^1 og delfunktionen df^1 ved både iD^1 og eD^1 . Vi kan for de funktionsmaksimerede kildeløsninger opstille det i en formel¹ som i figur 1.

$$\mathbf{Fmaks.}^{+LiB+LR} \leftarrow ((iD^1 \Rightarrow HF^1) \cup (\sigma eD^1 \Rightarrow df^1))$$

Figur 1. Funktionsmaksimerede løsninger

¹ I formlerne er følgende logiske symboler anvendt:

() sæt af ordnede elementer

\leftarrow resultat, ny relation

^{1,2} datatype

\Rightarrow medfører

\cup fællesmængde, sammenlægning

\cap foreningsmængde, intersektion

\notin er ikke element i

σ basal operation, selekt ved opslag

4.2. Funktionsbegrænsede 1 – kommunikation/viden

De funktionsbegrænsede kildehenvisningsløsninger (**Fb.**) er kendetegnet ved kombinationen af ordbogsfunktioner, der i angivelsen og i kilden har modsatrettede orienteringer og beforder forskellige handlingsforløb. Ved kombinationen af kommunikationsorienterede angivelsesfunktioner og vidensorienterede kildefunktioner er de vidensorienterede funktioner ved kilden hægtet af. Omdirigeringen forstyrrer handlingsforløbet. Brugeren kan gå tilbage til sin tekst, men har muligvis spildt sin tid.

4.3. Funktionsbegrænsede 2 – viden/kommunikation

Samme relationer gælder for den omvendte kombination, hvor de kommunikationsorienterede funktioner ved kilden er hægtet af; omdirigeringen forstyrrer handlingsforløbet, da selve ordbogsopslaget er tekstafhængigt.

De funktionsbegrænsede henvisninger er mere afhængige af hypotetiske brugersituationer i forhold til ordbogens koncept og har et mere hypotetisk leksikografisk potentiale. Opslag ved kilden kan være begrundet i et udvidet leksikografisk informationsbehov, mens den i kilden fundne information leksikografisk set er irrelevant. Tilsvarende kan opslag ved kilden sikre en leksikografisk relevansopfattelse, som ikke er betinget af et reelt udvidet leksikografisk informationsbehov i brugersituationen. Informationen er med andre ord relevant, men brugeren har ikke behov for at få formidlet denne information, da brugeren har den i forvejen. De funktionsbegrænsede løsninger bidrager ikke til at etablere en sammenhængende leksikografisk løsning. På denne baggrund kan der opstilles to formler – **Fb.1** og **Fb.2** – hvor der blot er byttet om på fortegnene for **I** og **R** (henholdsvis **-LiB + LR** og **+ LiB - LR**) og på datatyperne 1 og 2 (figur 2).

$$\mathbf{Fb. 1}^{-LiB + LR} \leftarrow ((iD^1 \Rightarrow HF^1) \cap (\sigma eD^2 \Rightarrow df^2))$$

$$\mathbf{Fb. 2}^{+LiB - LR} \leftarrow ((iD^2 \Rightarrow HF^2) \cap (\sigma eD^1 \Rightarrow df^1))$$

Figur 2. Funktionsbegrænsede løsninger 1 & 2

4.4. Funktionsminimerede

De funktionsminimerede kildehenvisningsløsninger (**Fmin.**) er både ved kommunikations- og vidensorienterede funktioner afskåret fra den leksikografiske kommunikationssituation og kendetegnes ved fraværet af funktionsfastlæggelsen ved selektionen af kilden. Der er ingen forbindelse mellem ordbog og kilde, idet opslag ved kilden kun meget vanskeligt kan effektueres og heller ikke er begrundet i et udvidet leksikografisk informationsbehov. Kildens indhold er ligeledes leksikografisk irrelevant. Løsningen bidrager ikke til at etablere en effektiv leksikografisk løsning (figur 3).

$$F_{\min.} \text{ (LiB - LR)} \leftarrow (\sigma \text{ iD}^1 \Rightarrow \text{HF}^1) \notin (\text{eD}^2)$$

Figur 3. Funktionsminimerede løsninger

5. De fire kildeløsninger og deres leksikografiske potentiale

5.1. Forudsætningerne for funktionsmaksimering

Forudsætningerne for funktionsmaksimering af kildehenvisningsløsningerne er:

- at brugen af kilden understøtter samme funktionsorientering, som er fastlagt i udgangsartiklen – kommunikation eller viden
- at den nye relation er i overensstemmelse med ordbogens koncept, først og fremmest ordbogens primære ordbogsfunktioner
- at de leksikografiske omkostninger står i rimeligt forhold til det faktiske leksikografiske udbytte

5.2. Leksikografisk potentialekort

Bruger vi Sepstrups (2002) model og anbringer de forskellige typer kildeløsninger i relation til det udvidede leksikografiske informationsbehov og til relevansen af den leksikografiske information, kan vi mappe et informationspotentialekort. De fire typer kildeløsninger anbringes i de respektive potentialefelter. De funktionsmaksimerede henvisninger findes ved sammenlægning af **+I+R**-relationer, de funktionsminimerede ved **-I-R**, og de funktionsbegrænsede ved intersektion af **+R-I**- og **-I+R**-relationer, som vist i figur 4.

Leksikografisk potentialekort	+ leksikografisk relevans	÷ leksikografisk relevans
+ udvidet leksikografisk informationsbehov	<i>Højt leksikografisk potentiale</i> Det leksikografiske udbytte af kildeløsningen er højt → funktionsmaksimerede 1 & 2	<i>Begrænset leksikografisk potentiale</i> Det leksikografiske udbytte af kildeløsningen er begrænset → funktionsbegrænsede 1
- udvidet leksikografisk informationsbehov	<i>Begrænset leksikografisk potentiale</i> Det leksikografiske udbytte af kildeløsningen er begrænset → funktionsbegrænsede 2	<i>Lille leksikografisk potentiale</i> Det leksikografiske udbytte af kildeløsningen er lavt → funktionsminimerede

Figur 4. Leksikografisk potentialekort for kildehenvisningsløsningerne

6. Retningslinjer for kildehenvisningsløsninger

Vi er nu i stand til at opstille retningslinjer for etablering af kildehenvisningsløsninger.

6.1. Udarbejdelse af brugerinstruktioner

- Der gives ud fra en beskrivelse af de intenderede brugergrupper og brugersituationer typiske eksempler på det leksikografiske løsningspotentiale, der ligger i brugen af kildehenvisningsløsninger.
- Der gøres opmærksom på, at opnåelsen af kildehenvisningsløsningernes fulde leksikografiske løsningspotentiale er betinget af tilstedeværelsen af de anførte problemer og behov i de pågældende brugersituationer.

6.2. Udarbejdelse af metaleksikografiske redegørelser

- Der gøres rede for de metaleksikografiske overvejelser, der har ført til selektionen af kildehenvisningsløsninger set i relation til de udvidede informationsbehov, der udspringer af de berørte ordbogsartikler, og til ordbogskonceptet.
- Der gøres rede for de brugerdifferentieringskriterier, som henvisningsløsningerne er udtryk for, herunder hvilke brugere, hvilke situationer og hvilke typer problemer kildehenvisningsløsningerne bedst vil kunne imødekomme.
- Der gøres rede for de funktionelle kriterier, der har ligget til grund for kildeudvælgelsen, herunder en kort kildekritisk kommentar til de enkelte kilders leksikografiske potentiale.

6.3. Etablering af kildehenvisningsløsninger i papirordbøger

- Der foretages leksikografiske cost-benefit-analyser, herunder en samlet vurdering af det udvidede informationsbehov og af den leksikografiske relevans.
- Der etableres fortrinsvis funktionsmaksimerede kildehenvisningsløsninger.
- Der etableres kildehenvisningsløsninger, der klart identificerer kilden, og som er fuldt integreret i ordbogen i form af en udtømmende kildefortegnelse samt specifikke instruktioner i brug af kildeløsningerne i ordbogens brugervejledning.

6.4. Etablering af kildehenvisningsløsninger i internetordbøger

- Der anvendes samme regler som for papirordbøger.
- Der etableres helst dybe links til de relevante kilder.
- Der skelnes grafisk mellem links af typen 'læs mere' og af typen 'se flere eksempler'.

7. Konklusion: Se kilden, ja, men kun fordi det er en god ordbogsløsning

Ovenstående gennemgang af ordbogseksterne henvisninger som funktionelle leksikografiske løsninger har på ny bekræftet, at ordbogsfunktioner og deres succeskriterier (dvs. fastlæggelse og opfyldelse af gennemtænkte, optimale funktioner) forbliver alfa og omega i de mange metodologiske valg, leksikografen bør træffe. Skal ordbogen, herunder den spirende generation af online-ordbøger, ikke ende i henvisningskaos på grund af de fristende links, skal ordbogsfunktioner ses og respekteres som et menneskeligt, leksikografisk interface, der er indlejret midt i den

leksikografiske kommunikation, og som er styret af en intelligent og forpligtende dialog mellem leksikograf og bruger. Implementeringen af funktionelle kildehenvisningsløsninger frem for simple kildebelæg er heller ingen undtagelse fra denne grundlov. Se kilden, ja – men kun fordi det er en god ordbogsløsning (fordi den set i relation til ordbogens koncept og til den aktuelle brugersituation er i stand til at bringe en sammenhængende funktionel ordbogsløsning med højt leksikografisk potentiale) – er det simple svar til det simple spørgsmål, vi indledte med.

Litteratur

Ordbøger:

- DDO = *Den Danske Ordbog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København: Gyldendal 2003-2005.
- JOFD = Christensen, Dorthe & Fich, Thomas: *Juridisk ordbog fransk-dansk*. København: Gads Forlag 2004.
- NLO = Bergenholtz, Henning/Cantell, Ilse/Fjeld, Ruth Vatvedt/Gundersen, Dag/Jónsson, Jón Hilmar/Svensén, Bo: *Nordisk leksikografisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget 1997.
- RO = Bergenholtz, Henning/Mourier, Lise/Nielsen, Sandro: *Regnskabsordbogen Dansk-Engelsk*. København: Forlaget Thomson 2004-2005.
- RO online = Bergenholtz, Henning/Mourier, Lise/Nielsen, Sandro: *Den Danske Regnskabsordbog, Dansk-Dansk* <http://netdob.asb.dk/iasdk/index.html> og *Dansk-Engelsk* <http://netdob.asb.dk/iasdkgb/index.html>. 2004-2005.

Anden litteratur:

- Bergenholtz, Henning 2005: Den usynlige produktions- og korrekturordbog. I: *LexicoNordica* 12, 19-38.
- Bergenholtz, Henning & Vrang, Vibeke 2005: Den Danske Ordbog bind 2 (E-H) og 3 (I-L) – en ordbog for folket eller for akademikere? I: *LexicoNordica* 12, 169-187.
- Laursen, Anne Lise & Duvå, Grete 2003: IT-baseret fagleksikografi: nye perspektiver. I: Zakaris Svabo Hansen & Anfinnur Johansen (red.): *Rapport fra Konference om leksikografi i Norden*. Tórshavn: NFL og Føroyamálsdeild Fróðskaparseturs Føroya, 191-202.
- Leroyer, Patrick & Rasmussen, Kirsten Wølch 2004: Anmeldelse af Christensen, Dorthe & Fich, Thomas: *Juridisk ordbog fransk-dansk*. I: *Sprint*, 2004, 2. København: CBS – Fakultetet for Sprog, Kommunikation og Kultur, 93-103.
- Lorentzen, Henrik 2001: Jagten på det gode citat. Om vanskelighederne ved at finde egnede ordbogseksempler i et korpus. I: Martin Gellerstam et al. (eds.): *Nordiske studier i leksikografi 5. Rapport från Konferens om Lexikografi i Norden*, Göteborg 26.-29. maj 1999. Göteborg: Nordisk forening for leksikografi, 202-216.
- Nielsen, Sandro & Mourier, Lise 2005: Internet Accounting Dictionaries: Present Solutions and Future Opportunities. I: *Hermes, Journal of Linguistics* 34. Århus: Handelshøjskolen i Århus, 83-116.
- Sepstrup, Preben 2002: *Tilretteleggelse af information*. Århus: Systime.